

Lleó XIII: el primer papa a escriure una encíclica als nord-americans

Santiago Casas¹

Sabem que Lleó XIV va escollir el seu nom de pontífex en homenatge al pare de la Rerum novarum, el seu predecessor fa més de 125 anys, Lleó XIII (1878-1903). El que molts desconeixen és que Lleó XIII va ser el primer pontífex romà a escriure una encíclica a l'Església nord-americana.

L'encíclica de Lleó XIV dirigida a l'Església nord-americana va ser publicada el 1895, portava per títol *Longinqua oceani* ('L'allunyat oceà') i estava dirigida als arquebisbes i bisbes dels estats confederats de l'Amèrica Septentrional. S'hi rememorava el 400è aniversari del descobriment d'Amèrica i els passos que l'Església catòlica havia fet al continent americà i especialment a l'Amèrica del Nord. De fet, la jerarquia catòlica es desenvolupa als EUA al segle XIX, en què se celebren tres concilis plenaris a Baltimore (1852, 1866 i 1884) i s'anomenen els dos primers cardenals (1875 i 1886). Aquest assentament de l'estructura eclesial és fruit del gran desenvolupament experimentat per l'Església allèn de la mar i despertarà en la Santa Seu i en Lleó XIII l'interès per aquesta catolicitat jove.

A l'encíclica esmentada, el pontífex evoca altres fets destacats d'aquesta progressiva implantació del catolicisme a Amèrica, com l'establiment de la Universitat Catòlica de Washington el 1887 o l'atorgació del títol de Pontifici al Col·legi Nord-americà de Roma, el 1884, on es formaven les futures elits sacerdotals de la nació. Igualment, el papa va rebre una delegació d'arquebisbes i bisbes a Roma que van sotmetre a la seva ratificació els decrets del tercer Concili de Baltimore (1886). Com a culminació d'aquestes atencions, Lleó XIII va establir una Delegació apostòlica a Washington (1893), que és el precedent llunyà d'una nunciatura estable al país. Aquesta decisió és important, ja que el govern americà havia trencat relacions amb la seu apostòlica el 1868 arran d'un malentès sobre l'estatus d'una església protestant a Roma.

Però no tot van ser felicitacions per als catòlics nord-americans. El catolicisme dels Estats Units estava format per immigrants europeus ja establerts i sòlidament americanitzats. Això feia que adoptessin alguns punts de vista que eren vistos amb escepticisme des de la llunyana Europa. Alhora que s'alabava la separació Església-Estat (recordem que Lleó XIII estava "presoner" al Vaticà després de la pèrdua dels Estats Pontificis) es recordava que l'Església catòlica (a judici del papa) no només havia de

gaudir de llibertat, sinó també del favor de la llei i de la protecció dels poders públics, i es deia que s'havia de combatre l'error dels que pensaven que el model americà era òptim per a l'Església. De la mateixa manera, es feia difícil d'entendre l'incipient "ecumenisme" que portava la jerarquia catòlica a participar en esdeveniments com el Parlament Mundial de les religions dins de l'Exposició Colombina del 1893. Un altre costum nacional eren les "fraternitats" i "societats secretes" que eren comunes als Estats Units però que sonaven a maçoneria. El cardenal James Gibbons, arquebisbe de Baltimore, un dels inspiradors de la *Rerum novarum*, va haver de viatjar a Roma per doblegar la reticència cap als Cavallers del treball, associació de defensa dels treballadors, interconfessional, i que havia començat com una societat secreta perquè els seus membres no fossin expulsats de les fàbriques.

Un altre focus de conflicte va ser la polèmica anomenada "americanisme" que Lleó XIII va tractar de tancar amb la seva carta al cardenal Gibbons titulada *Testem benevolentiae* (1899). En síntesi, l'americanisme era una translació d'alguns pressupostos culturals nord-americans al catolicisme. Així, s'advocava per la superioritat de les virtuts humanes sobre les sobrenaturals, es preconitzava una obertura al protestantisme i es minusvaloraven els vots religiosos com a contraris a la llibertat. Igualment, es posava en dubte la necessitat d'una autoritat externa a l'Església i fins i tot la necessitat de la gràcia. Darrere d'aquestes idees hi havia una alterada percepció de la democràcia, l'individualisme, la confiança en l'esforç humà i la llibertat típica dels Estats Units. En realitat, a la Seu apostòlica li preocupava que aquestes idees poguessin arribar al continent europeu, com va passar.

Un dels aspectes menys coneguts de Lleó XIII és el seu paper com a àrbitre entre les nacions. Aquest paper, buscat pel pontífex, era un intent de recuperar la influència “política” pèrdua després de la desaparició dels Estats Pontificis. L'última d'aquestes mediacions és la que va intentar el pontífex per frenar la guerra entre els Estats Units i Espanya per Cuba i les Illes Filipines. De fet, aquest conflicte esdevingut el 1898 inaugura una nova era a la política dels Estats Units i en les seves relacions amb la Seu Apostòlica. El Vaticà va designar monsenyor John Ireland, arquebisbe de Saint Paul, perquè negociés amb la Casa Blanca per evitar les hostilitats. La guerra finalment no va poder o no es va voler evitar. Tot i això, ambdues parts van assenyalar la “paternal intervenció de Sa Santedat a favor de la pau” i els mitjans nord-americans van difondre la falsa idea que la Santa Seu estava de part dels Estats Units.

Un cop resolta la guerra, la Santa Seu, a través del seu secretari d'Estat, Rampolla del Tindaro, es preocuparà de protegir els interessos catòlics en les noves circumstàncies polítiques de les antigues colònies catòliques (Cuba, Filipines, Puerto Rico...). En aquestes negociacions entraran per part de l'Església americana el cardenal Gibbons, arquebisbe de Baltimore, l'arquebisbe Ireland de Saint Paul-Minneapolis i monsenyor Denis O'Connell, antic rector del Col·legi Americà a Roma que, a petició de Lleó XIII, van intervenir davant del president William McKinley per tractar de frenar les hostilitats. El traspàs de poders colonials va suposar un intent de protestantitzar els antics territoris catòlics amb l'enviament massiu de missioners, l'expulsió del clergat espanyol i especialment de les ordres religioses, la pèrdua de l'estatus legal de molts temples i el control de l'educació per part dels protestants americans. Aquest procés va ser especialment devastador a les illes Filipines i va portar a una interrupció dels contactes diplomàtics entre els Estats Units i la Santa Seu des del 1898 fins al 1903. Només el 1902, per mitjà de la carta apostòlica *Quae mari sinico*, la Santa Seu va poder nomenar i consagrar nous bisbes.

Poc sospitava Lleó XIII, quan escrivia aquestes profètiques paraules a la ja esmentada encíclica *Longiqua oceani*, que un successor seu vindria de més enllà de l'oceà i a més succeint un altre papa americà: “És parer comú dels homes savis, com Nosaltres mateixos acabem d'expressar, que Amèrica està destinada a grans coses en el futur; per això Nosaltres desitgem que també l'Església sigui partícip d'aquesta futura grandesa”.

¹ Director de l'Institut d'Història de l'Església. Facultat de Teologia. Universitat de Navarra